

PEM 3436

KH01

Linda Haamer

Mälestusi kooliajast.

Mälestusi kooliajast.

L. Haamer

Me elame mälestustes.

Kooli ajalegu meie võrdlemisi lühikeses kultuuriloos on olnud mitme etapiline. Mitmesugustel ajajärkudel on olnud õpetus erikeelne. Minu koolitee algas I maailmasõja algastal 1914, tookord ainukesel eestikeelse õppekeelega Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlaste I järgu koolis. Direktor oli Peeter Põld, loog ja kasvatusteadlane, eesti emakeelse kooli rajaja. Nimet. kool asus tookord Tüügi tänaval (praegu Tüügi internaat). Kooli oma maja praegune II kr. oli pooleli ehitamisel. Veel enne valmisraamist muudeti see sõjameeste laatsaretiks ja alles Eesti Vabariigi aegu, peale kapitaalremonti sai kool selle omaks. Võimlemise tundidel käisime mitmel korral seal õues

palli mängimas

Esimest korda kooli läksin isa saatel. Elasin tol korral Vabriku tänaval. Olin sinna äsja kolunud Maarja (p. kalmistu) tänavalt. Isa oli tiskler ja tuli ära Banderieri mööblivabrikust, mis asus Emajõe ääres Vene tänaval, ja asus tööle Mohri mööblivabrikusse Vaksali tänaval, kus olid paremad töötingimused. Olin häbelik laps ja mu väike süda peksis otse kuuldavalt kui isa kõrvale direktori kabinetti astusin. Peeter Põld isiklikult võttis esmatulijaid vastu. Ega mul kirjaseuse suhtes hirmu polnud vaja tunda, sest teise lapsena, vend oli minust 4 aastat vanem, olin mina tema kõrvale ja tema juhendamisel lugemise, kirjutamise ja vene keele tähearki selgeks saanud, aga ma kartsin kooli. Peeter Põld ütles: „Meil on parem, kui neid kodus pole enne üldse lugema õpetatud (kodus õpet. veerima), siis on meil lihtsam ja kergem.“ Kui ma esimesel koolipäeval koju jõudsin, ütlesin küstjatele - et arvan palju tulevat.

2

Meie klassijuhatajaks ja õpetajaks oli Helmi Põld. Laulmist õpetas Miikael Kampmann (Kampmaa) viiuli saatel, vene keelt Elisabeth Luiga oma kõbehalli peaga (halliks oli ta läinud murega - ta oli pidanud matema oma 4 säriladisse surnud last 2 nädala jooksul), usuõpetust andis Peeter Põld ise.

Sügavaima jälje lapse hinge jätab ikka tema esimene õpetaja. Pr. Helmi Põld oli väga südamlik, lihtne aga range, vist sobiks öelda emalik õpetaja. Olles ise suure perekonnaga ema oskas ta algklassi õpilasi igati mõista, meie rõõme jagada ja muresid leevendada ja need õpetused, mida ta meile andis, püsivad eluaeg mees - see oli koolitarvitus + elutarkus. Kui ta tänaval või ühiskõrtsis ka oleks, nägi ebameeldivat, siis ta meile seda koha klassis väikis ja meid hoiatas. Tollest ajast on mul mees - kui lähed kodust välja, pese enne jalad, sest teel võid kukkuda või murda ja küll on siis piislik arsti juures, kui jalad on mustad; enne sööma asu-

mist pese käed, sest nendega võid haigusidusi edasi kanda. Tartu ümbruse talumehed käisid tol ajal pastaldes turul, poodides ja mujalgi asjaõiedustel ja juhtus sedagi, et mõni vanema klassi õpilane nagu käbeles oma isa kõrval kõndida - siis Helmi Pöld mõistis seda rangelt hukka ja hoiatas meid, sisendades austust vanemate vastu ükskõik kui vähe millal. Mäletan ka seda, et pr. Luiga käskis korrapidajal kriidipulgale paberi tümbri otsa mässida, et mitte sõrmi kriidiga teha, Helmi Pöld aga lascis klassi tulles selle kohe ära võtta öeldes, et tema riisugust peenutsemist ei salli. Meil koolis olid suured linoleumist klassitahvlid, Helmi Pöld igal esmaspäeval joonisamise tunni ajal joonistas $\frac{1}{3}$ peale värvikriididega mingi ilusa pildi nädala sees õpitavast lugemisraamatist. Võimlemistunni algul ta kontrollis ikka korduvalt kas me jalad, käed, kael ja kõvad on korralikult pestud, kas küünalused on puhtad, kas taskurätik on

3
olemas ja kas pesu on puhas? Ta viis meid F. Tõnissoni Erika talu metsa kullerkuppe korjama, Hl. Eisenschmitti talu kitsepiima jooma ja näitas meile suurt kruusaauku, kuhu langema liiva alla oli jäänud 3 põlvkonda, isa ja vanaisa (Eisenschmittid), samas kõrval oli Aino Kalda talu. Helmi Pöld rääkis kõrgi nende talude peremeestest ja inimestest, kes nad olid ja mida tegid - nad olid meie väikese Eesti rahva parimad ja targemad inimesed, kes vihkasid kadaklast, mis tol ajal Tartus loksas. Samas lascis ta meid oja püüdel ületada ja ei lubanud seejuures häält teha ega kiljuda, meie kaasaleiva paberid lascis ta meil kogu koguda ja koju viia. Kõhmisel ja haigutamisel pidime kae suu ees hoidma jne. Lugemisel ja kirjutamisel ei tahtinud küüres istuda ega liig lähedalt varda, pead ei tahtinud käega toetada ja kui seda tegime, pani ta kohe tähele ja tegi märkuse - kas peaaegu on nii tarkust

täis, et pead seda käega testama.

Pra. Elisabeth Luiga (pärasline Tartu II KK. direkt.)
Volga ääres kasvanud ja eestimeelse Torma
pastoriga abiellunud ja mõnda aega Tormas
elanud, viakis meile C.R. Jakobsonist, luges
Linnufaja luuletusi ja Torma ümbruse rah-
vapärast muusikat - seda müüdisugi väljaspool
õppetunde. Ta oli algklasside venekeele
õpetaja, tema tunde oli meil iga põlv. Ve-
nekeele luuletusi õppisime pähe ikka loul-
des.

Veel mäletan ereda kujuna vanemate klas-
side võimlemiseõpetajat soomlast prl. Hüp-
ponen. Ta oli oma õpilaste poolt väga ar-
mastatud, vanemad tüdrukud rääkisid
temast suure südamesoojusega. Meile ta
tunde ei annud aga kui ta õhtuti, see oli
juba Fortuuna tänava koolimajas, kus
käisime õhtupoolses vahetuses kommerts-
kooli ruumes, tantsutunde andis, siis viisi-
me taburetid saali ukse taha, tõusime sin-
na püsti ja suure huviga jälgisime läbi üle-

4
miste unseklaaside kuidas tantsiti. Prl. Hüp-
ponen oli sale, väga paenduv, kerge ja väle,
tal oli selge ja rõõv hääle kui ta tantsijaid
kõmandas.

III ettevalmistamise klassis oli meie mate-
maatikaõpetaja vanahärra Valk, halli pea,
halli kikkhobeme ja alati halli ülikonda
kandev vana mees. Ta oli kuri ja tõsine, iroo-
niline ja sapine - me kartsimine teda väga.
Kui ta meid tahvli juurde hakkas saat-
ma, siis lasksime pea ikka madalale, et
eesistuja selja taga varju leida ja mitte
silma paista. Tema aga kutsus meid tahv-
li juure hoopis taskuraamatust oleva nime-
kirja järgi. Kord oli ta Toomemäe trepil
kooli tülles kukkunud ja me rõõmustasime
juba, et saame hõlpu. Hrra Valk aga tuli siis-
ki, ainult vähe hilines ja kui ta siis laua-
taha istus ütles irooniliselt: Mõtle site küll,
et jään haigeks, aga vaat, enne panen
teile kahed välja! (oli just enne jõuluvaheta-
ga). Kui mõni tunni algul müüdis vabanda-

da, et oli palavikus ja ei saanud seepärast
õppida, siis Valk ütles: „Mis sa nii kaua
seal ahju paistel istusid!“

Toonistamist andis 4. õppeaastast ala-
tes kunstnik Rudolf Lepik. Tema sulejoonis-
tus tundisime juba „Lastelehest“, need olid
väikesed tüstjoonised – kaunistused või or-
namendid lugemispalade alguses või lõ-
pus, Tammari laulu ja noodiraamatuse
oli neid palju. Mõned julgemaad pakusid
oma mälestusalbumitesse autogramme, neid
ta tegi siis suure heameelega sealsamas
tunni ajal mõne sekundi jooksul. Ta suri
noorelt infarkti, veel eelmisel päeval oli
meil tema tund. See juhtus maikuul, maa
ja mets oli õitehtes, kogu kooliga olime
teda matmas. Ta elas tähe tänaval ja mae-
ti Maarja (Raadi) kalmistule. Pikas rong-
käigus peod täis kevadlilli saatsime oma
õpetajat tema viimisel teekonnal läbi lin-
na. Haud sai pilgeni lilli täis enne kui
kaeti mullaga.

Pärast Helmi Põldu õpetas meile eesti-
keelt Mihkel Kampmann (Kampmaa), ta oli
kõr meie klassi juhataja ja andis lühikest
aega kaulmist. Tema laulsime viiuli
saatel. Ta oli muhe mees, kes oskas igale
õpilasele individuaalselt läheneda, küsis
kus elab, kuidas suve veedab, mis vanemad
teevad jne?

Hiljem, alates I pärisklassist, õpetas
laulmist Miina Hermann (Härma), tema suh-
tus õpilastesse väga healt. Neid, kes hästi laul-
sid, õpetas ta veel eraldi, aga nendega, kes viisi
ei leidnud ei tapelnud ta, vaid lohutas ja
ütles – lauluoskus on looduse and. Tunnis
laulsime kõik, aga peo ajal laulsid kooris pa-
remad lauljad.

I keskkooli klassis (rüüsteim oli niisugu-
ne, et meie kool koosnes 3-st ettevalmistamis-
ja 8-st keskkooli klassist) õpetas meile saksa
keelt Paula Koppel (prof. H. Koppeli õde). Olin
siis I^a klassis, kahel mind kui väiksemakas-
vulist I^a klassist aastavahetusel üle toodi

I^a ja II ettevalmistamise klass asusid suurest koolimajast eraldi Holmi tänaval Suurajandusühisuse maja teisel korrusel. Seal oli mõnus omaette olemine, ainult mul tekkis siis saksakeelega raskusi. I^{1/2} klass oli rohkearvuline, seal õpetas ml. Mgöl; I^a oli väike klass ja seal Paula Koppel, vahetundide aja oli meie hulgas ja vestles meiega saksa keeles. I^a olid kiiresti märksa ette jõudnud ja poole aasta-ga ma ei jõudnudki seda lüüa teha - kevadel oli saksa keel 3- ja suvetöö.

Üks väga range ja nõudlik õpetaja oli käsitööõpetaja m. Uibopuu, kel oli klassis kaasas ka väike tütar Liisu - Leenu. Seda Liisu - Leenu ta hellitas, aga meiega alatas ta taples ja nii hävitas huvi-gi käsitöö vastu.

Meie kooli õpetajatest mäletan veel füüsikaõpetajat Faan Sarve (TRÜ prof.), Saaremaa mees kirjanikku Villem Rida-lat, nad mõlemad olid väga korrektset, sir-ged ja kandvad halle ülikondi. Nad olid

vanemate klasside õpetajad, meile nad tunde ei andnud. Üks, keda terve kool tundis oli ml. Assou, kooli ajalooõpiku autor ja ajaloo-õpetaja. Oma korrapidamise päevadel armastas ta alati klasse kontrollida ja sealt õpilasi välja ajada ja sellepärast nutsusid õpilased teda koridorivaskaks.

Kodus

Minu vend Theodor algas oma kooli-teed H. Treffneri gümnaasiumis, aga neljan-dal kooliaastal läks üle Tartu reaalkoo-li mis asus Riia tänaval (E.V. aegu oli seal tütarlaste gümnaasium). Reaalkool oli üügi kool ja õppemaks oli seal odavam, sellepärast see koolide vahetamine. Minu vend oli väga hea õpilane ja sai igal kevadel kiituskirja hea õppeedukuse eest. Eesti Vaba-riigi ajal Tartu reaalkool enam eksisteerinud - poisid lõpetasid kommenteerikooli (asus Fortu-na tänaval).

1918. a. sügisel ma enam hinna kooli ei pääse-
 nud segaste aegade tõttu, olin siis 12 aastane
 Vanemad elasid juba Tudulinna. Vend po-
 di korterisse tädi juurde, tema oskas juba
 enese eest seista, nagu kodus belldi. Olin vä-
 ga õnnetu ja esimestel koolinädalatel nut-
 sin taga oma klassiõdesid, iga õhtul uinu-
 sin peadi pea all pisaratest märg. Pikapea-
 le süiski rahunesin - leidsin naaberperes sõp-
 ru, enesest nooremaid, keda siis nende koolitöös
 kontrollisin ja abistasin. Enamike ajast aga
 tilkusin isa sabas - olin abiks tuulamisele,
 rehealuse puhastamisele ja käisin hobust
 kettamas, õhtuks olin väsinud ja uinusin
 nututa. Kuna Tudulinna tol ajal oli va-
 lakool 4-jaoline, siis mul polnud mõtet
 seal käima hakata, sest olin Tartus juba
 4 klassi lõpetanud, et aga kavatsus jäi
 olude paranedes ja rahunedes Tartus oma
 koolitööd jätkata, pani ema mu tunde
 võtma Mary Freilmani juurde. Mary oli
 kevadel ENKS tütarlaste gümnaasium.

Tudulinna vallakool

lõpetanud ja asunud tööle õpetajana Tūdulinna vallakooli Christoph Maasiku as-
mele, kes oli sõtta võetud. Mary oli koduval-
las väga lugupidatud kõrge moraaliga, heataht-
lik, vastutulelik ja innustav õpetaja. Ta
õpetas mulle eesti-, vene-, saksa- ja prant-
suskeelt. Ta elas meie kodust 2,5 km kau-
guusel ja ma käisin paar korda nädalas
tema juures tunnis. Sajuse ja halva ilma-
ga ma ei läinud. Järgmisel, 1919. aasta sü-
gisel sai Tūdulinna vallakool juurde ju-
ta I klassi ja mul polnud vaja Tärtusse
minna, sest kool oli nüüd oma kodu lähe-
dal.

Tūdulinna koolis.

Koolil oli 2 klassiruumi, ühel pool maja
osas koolijuhataja korter eraldi sissekäigu-
ga ja teisepool osas koolitädi korter. I ja II
kl. olid ühes klassiruumis, III ja IV teises, õpe-

tajaid oli kaks. Kui juurde tuli 5. klass, paigutati I kl. koolitööle ühte tuppa. Nüüd oli I kl. eraldi, koos II ja III ühes ja IV - V teises ruumis. Pingid olid pikad, istusime kolmekesi reas, IV klass taga V eespool, tütarlapsed paremal, poisid vasakul, V klassi pingid olid pikemad ja asusid otstega IV klassi pingi külje vastu. Endise kahe õpetaja asemel oli nüüd kolm. Mary Treilman andis eestikeelt ja laulmist, tema sõber ja endine klassikaaslane Tartu praevilt Helmi Luuk saksa keelt, usuõpetust ja käsitööd, tema oli ka kooli juhataja - ta oli väga range ja nõudlik, teda me kartsite ja sel le pärast oli meil saksa keel alati korralikult õpitud. Lydia Surasik andis matemaatika, järgmisel aastal ta lahkus meilt, ta oli väga sõbralik ja kannatlik õpetaja, temalt võis alati selgitust küsida kui midagi arusaamata jäi. Mary oli äga võratu, tõeline maa sool ja kooliajal me ehk ei osanud hinnata, kuivõrd palju ta

9
meile andis ja õpetas viisakust kommetes ja elus igasugu vajalikke teadmisi. Peale selle oli ta meie koduvalla ärksaim hing - juhataja laulukoori, oli solist, mängis naidendites ja kus ta iganes kõneles või sõna võttis oli see ladus ja sisukas. Koduvalld armastas teda.

Järgmisel 1920-1921. kooliaastal oli koolil juba 6 klassi ja 6 õpetajat: Aleksander Roosvald kooli juhataja ja matemaatika ja laulmise õpetaja; Mary Treilman (Roosvald) eestikeel usuõpet. ja laul; Helmi Luuk (Pikhof, Häli) saksa keel, geogr. ja tütarlaste võiml; Salme Kriisa (Sofri) inglise keel; Olga Lõhmusaar (Altru) ajalugu; Joh. Elken (Aruste) kodanikuõpetus looduslugu, joonist., käsitöö ja poiste kehaline kasv. Igal klassil oli omaette ruum. See oli väga tehus ja unustamatu kooliaeg ja kui kaks viimast talve linnas koolis käies olin tädi juures korteris, siis nüüd käisin kodust, kus oli isa, ema ja vanaema ja kus oli vahulik õo - linnas tädi magades norskas kõvasti ja

kodust minnes ma paar nädalat igal öösel
 asemel nutsin ega saanud uinuda enne kui
 horjusin. Ka need pikad teekonnad hobu-
 sega linna kooli sõita olid nüüd minevik.
 Raske ja vaevakine oli tsaari ajal see kau-
 gel kooliskäimine küll. Kulukas ja kallid
 veel pealegi, juba ainult koolirahagi oli
 20-25 rubl. poolaastas, siis riided ja jalat-
 nõud - ei saanud ju linnas koolis kas-
 taldega ega kodusvalmistatud susside-
 ga, ka villaste sukkadega mitte käia,
 samuti paljasnahkse kosukaga või suu-
 rätikuga. See kõik ja toidumoon oli mui-
 dugi vanemate mure, aga pikad tee-
 konnad hobusega Tartu või Narva olid
 tüütud kõigile. Lahel päeval tuli ikka
 teel olla ja ööbida kusagil teeäärises
 kõrtsis. Tartusse minnes oldi ööd kas
 Võrmas, Saarel, Elistveres, Uhmardus, Pa-
 lastel, Kobratuse või Kilgil, Tartust tulles
 jälle Võrmas, Kõnnus või Mustvees, ole-
 nedes sellest, kui vara teele asuti. Olen kõi-

gis neis kõrtsides oma kooliteekondadel
 peatunud, hobust söötnud või ööbirnud.
 Tihti just sügisel koolimineku ajaks seadis ilm
 sajule. Lahtisel vankril, rööplisel porisel teel
 vihmase ilmaga oli teekond tõesti ebameeldiv
 ja talumatu. Vihma näes hakkasid riided li-
 gunema, suurvätikud ja terid ei pidanud sa-
 jule vastu, presentid ei olnud ja peagi tundsid kwi-
 dors külmad veenired mööda selga ja rinda
 alla joooksid. Jalad suriti vankril istudes. Ja
 nii tuli öömajale jääda! Kõrtsist said sooja te-
 velt, riided panid toolikojule või voodiotsale ta-
 henema ning siis uinusid lootusega, et homme
 oled päral kodus või korteris. Aga isal (tavali-
 selt oli tema see voorimees) tuli see teekond eda-
 si-tagasi maha sõita. Kui palju vaeva!

Ega ma lastel koduski sügispäevadel
 ja talvel koolitee kerge polnud. Tudulinna
 koolimaja asus Tudulinna külas, pered aga
 laialipillutatud kogu valla ulatuses. Mõ-
 ned kaugemad lapsed olid küll koolimajas
 korteris ja mõned koolimaja lähedal külas,

aga kõik sinna ei mahtunud ja kodul oli
alati eelis teiste korterite ees. Kui maa vähe-
gi võidetakse käidi ikka kodust (piiriks 5 km).
Sügisel sajuga ja talvel külmaga (piiriks -25°)
või tuisanud teega oli see vaevarikas teekond.
Tuisuga võis isegi teelt eksida. Kui lumi sü-
gavars muutus pandi küll tee äärde tähi-
sed u.u. viitad - need olid suured kuuseoksad,
mis mõnekümne meetri vahedega ralele poole
teed pisteti. Ega siis polnud sahkku, millega
teed lahti hoida, kui oli tee umbes, tuli tä-
bi sumada, mõnikord kõhuni lumes, aga
meel oli rõõmus ja tuju hea. Kodus ootas see
toit ja ema, kes siis sukkad sokid ahjuaärde
kuivama panu ja soojad kodused riided
selga andis. Hammikul kooli jõudes oli lu-
gu täbaram - klassituba oli tihti küllalt ja-
he ja känd ning jalgad külmetasid kogu päe-
va. Lusti ja rõõmu oli siis kui mõni hobuse-
mees tagant tuli ja lapsed oma reke korjas.
Kus seda kilkamist ja sagimist siis! Kooli
mindi ikka tropiti, lähedaste perede lapsed

11
koos. Vastlapäeval sai Linnamäelt reega alla
lasta. Koolijuhataja ise andis ree ja tuli vahest
ise ka kaasa liiguma. Ja järgmine päev luba-
ti vurrilund kooli kaasa tuua ja vahetundi-
de ajal vurritada. Pöised pöödsid tundide
ajalgi salaja pingisahelis vurri tõmmata, aga
kui tabati, siis oli õpetaja kuri ja võttis vurri
sootuks ära

Mis õppimisse puutus, siis õpiti hoolega
ja kõik õppisid, ainult et mõnel oli vilets
pea ja halb mälu ja nii istus mõni mitu aas-
tat ühes klassis, seni kui vanusega välja
pääses (E.V. ajal 16a). Hindamine oli objektiiv-
ne, kellelegi 3 välja ei venitatud. Õppimine
oli peamiselt õpilase hool ja tema ise vas-
tutas oma edasijõudmise eest

Peale I maailmasõda, kui paljud väi-
kerahvad said iseseisvaks ja maale tuli
rahu, hakkas maa kosuma ja rahva jõu-
kus tõusma, koos sellega ka puud hariduse
järgi. Peale E.V. väljakuulutamist tuli küll
saksa okupatsioon, aga selle lõppedes kodan-

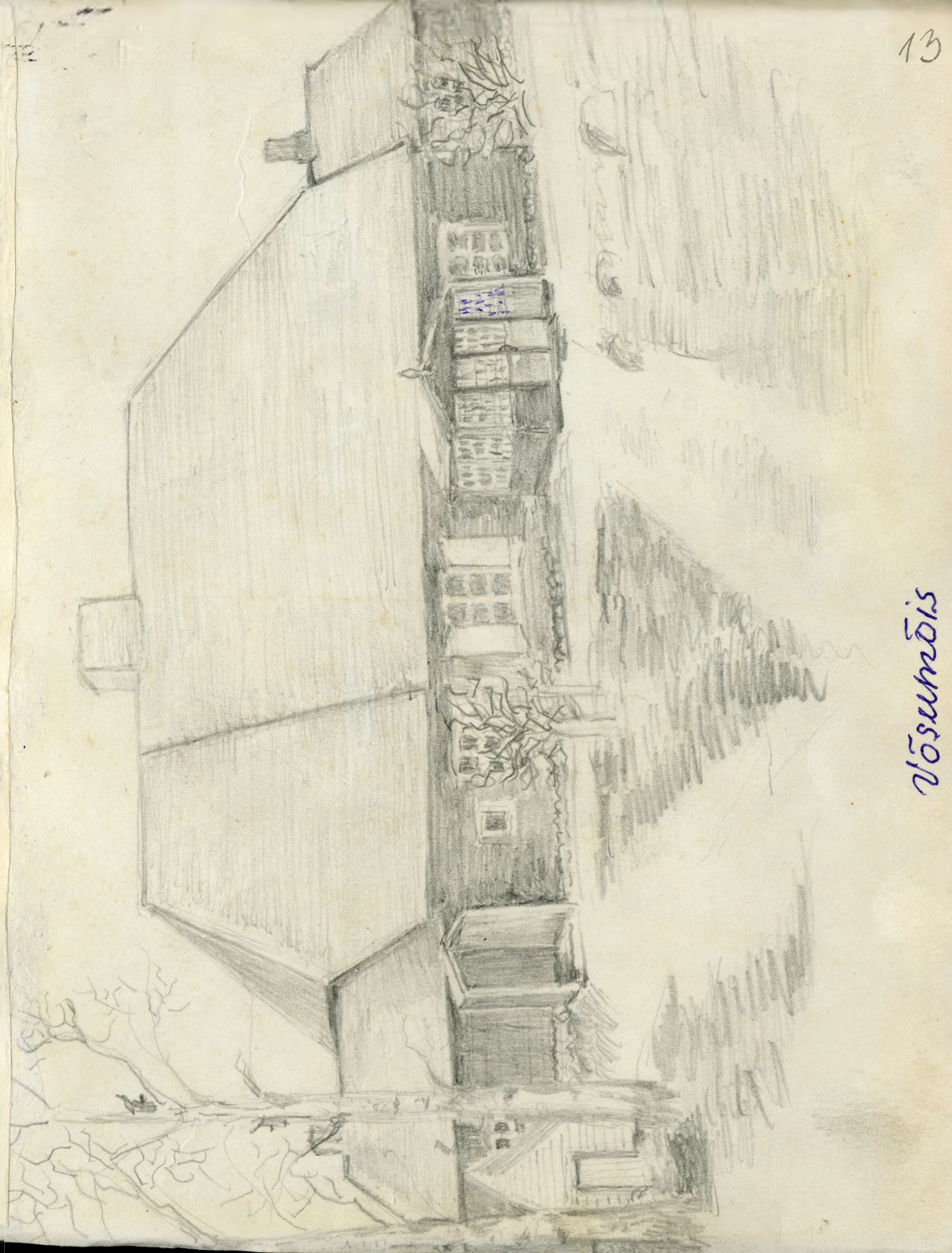
liku Eesti ajal muudeti koolide süsteem ja struktuur. Algkool muudeti 6-klassiliseks, mille järgnes viieklassiline keskkool ja sellele kõrgkool. Minu kooliaeg langes just kokku nende aastatega. Tudulinna koolis hakkasin õppima kohe kui avati 5. klass. Peale laastavat sõda oli nappus kõigest ja kõrgjal, aga kool oli nüüd emakeelne ja kõik arjaajamised samuti. Maa oli pääsenud vene tsaari ülevõimust ja sellele järgnenud saksa okupatsioonist. Kui kool sai järgmisel 1920. aastal 6-kl. rahvakooliks, kus valitses eesti keel ja meel, meeleolu oli iluv. Tollest ajast mäletan ereda kujuna meie käsitöö- ja joonistamise õpetajat Joh. Elkenit. Tema algatusel muutsime koolimaja ümbruse ja selle läheduses asuva endise mõisa pargi kauniks jõeäärseks jalutuspaigaks, kuhu rajasime kõnniteed ja asetaskime pingid ning tegime purded, keskele sai lauluväljak. Kooli 6-klassiliseks muutudes saime ko uume juurde. Kooli kasutusse saadi nüüd endine Vennaste koguduse residents Võsumõis, see oli hulga tubadega, seest

12
krohvitud, keskel suure mantelakjuga ja võlvitud ukseavandega, punase rootsivärvi puuvoodriga ja valgete aknaraamidega põline puumaja. Sinna majja viidi 5. ja 6. kl., käsitöötuba ja internaat ja sinna anti korterid ka kahele meesõpetajale H. Roosvaldile ja Joh. Elkenile, viimane muutis selle maja juurde kuulava vana võssakasvanud aia otse paradiisiks. Sealt alustasime rajama sarapuuude alled jõekallastpidi mõisa parki, mis asus vana koolimaja õue all. Tegime seda tööd õpetaja juhendamisel sügisel ja kevadel käsitöö ja kehalise kasvatuse tundides, aga ka pärast tunde suure entusiasmi. Hiljem asus Joh. Ruuste (Elken) elama vanasse koolimajja, seal ta asutas koolimaja vastu üle tee suurepärase aia, kus kasvatask aedvilja, lilli ja ilupöösaid, kus tal oli puukool, marjapöösad, maasikad, vaarikad jne. Koolis ta korraldas meie käsitööde ja joonistuste näitusi. Poistele ta õpetas raamatukõitmist - muide, see oli prog. ette nähtud, tütarlapsed tegid sel ajal paberi- ja papp-

karpe. Tema kodanikuõpetuse tunnid, õpiku selle kohta polnud, ta väkis peast, olid väga huvitavad, elavad ja naljarohked, neist me väkisime koduski.

Meie koolipeod kevadel olid väga oodatud meile enestele kui ka koduvalla rahvale. Mary Treilman ja Helmi Luukk olid südamega selle küljes - õpetasid laulumänge. Meie õpilaste hulgas oli häid lauljaid (Josefine Tamm) ja häid mängijaid (Edvin Vaas). 1921. a. kevadel kui mina Tudulinna 6-kl. algkooli lõpetasin mängisime laulumängu "Kulupuu fuke", oli kavas lüügemisi, võimlemist ja püramiide. Joh. Elkeni juhendamisel joonistasime kavalehed, mille müügist saime ekskursiooni raha. kuidas me siis olime kõik varmad tegema ja teha tahtma! See oli suur üleschituse aeg nii koolis kui kodus.

Joh. Aruste (Elkeni) lahkudes Tudulinna jäid sooti tema asutatud aiad, rohtusid pargiteed, jääminekuud õõnestasid allee kaldalaadused, pingid pehkisid ja purited langesid sis-

Õõsumõis

se. Nüüd individuaal majapidajad võetavad seal lehma. Võsumõtsa põlistest palnikdest vana veel korrasoleva hoone lammutas üks sisse-
võnnanud elanik, et ehitada oma pojale uus maja. See n.n. Võsumõts kuulus omal ajal Ven-
naste kogudusele. Eesti omariikluse ajal sai kool selle oma kasutusse, pärast vana koo-
limaja ümberehitamist oli seal Tudulinna
maahaigla, kus dr. Jaan Kerge väga edu-
kalt ravis maohaavanditõbe ja kus tal oli ka
röntgeni kabinet, ainuke sellitaoline väikeses
maahaiglas.

Eredalt mäsiwad mees need ajad ja sünd-
mused, kui lõpetasin Tudulinna 6-kl. kooli.
See oli I lend 6-klassilisest algkoolist a. 1921
Kuidas me siis, terve klass, tahtsime edasi
kooli minna. Meid oli kokku 14 õpilast 5 tü-
tarlast ja 9 poissi. Edasiõppima pääsesid 2
tütarlast ja 2 poissi, kolm neist astusid Rak-
vere Opet. Seminari. Majanduslik olukord meie
metsanurga maakohas oli kehv - kooli- ja kor-
teriraha käis üle jõu.

Vümasel koolipäeval koju minnes jäid kõrvu
kolama tookordse koolijuhataja H. Roosvaldi
sõnad: „Edasi, ikka edasi tuleb pürgida!
kui vanematel oli algharidus, siis lapsed peavad
vähemalt keskhariduse saama!“ kahekesi
klassiõega kodu poole sammudes viis tee meid
ristikupõldude vahelt läbi. Poolkogemata lei-
dis klassiõde põllult hejatise ristikulke - see pi-
di õnne tooma. Hakkasin siis minagi ristiku väl-
jalt omale õnne otsima, aga oh õnnetust - leidsin
kahekelise - see tähendas õnnetust. Samas meenus
muinasjutt Saksa keele õpikust „Tierblott uge
Kleeblatt“, arutasime selle põhjal, et tema pääseb
edasi (tema oli jõukast talust), mina aga mit-
te. Hiljem, peale kolmeaastast vaheaega, pööra-
sesin ka mina edasiõppima. Väike - Maarja Ühis-
realgümnaasiumi. Selle uue elutsükli avami-
se eest olen ja jään tänuvõlglaseks tookordsele
Tisaku õpetaja Vold. Kuljusele, kes oli kogu ki-
helkonna vaimse elu juht, aktivist ja suunaja.
Minu pinginaaber aga, kes ka väga ihkus edasi-
õppida ei pääsenud kooli vaatamata sellele, et

15
tal oli eeldusi küllaga - ta oli andekas, musikaalne
ja väga õpihimuline. Kuni tänaseni tunneb ta
kahetsust ja südametunnet oma poollejäätunud
õppeaega meenutades. See on valus koht tema mä-
lestustes, mille satutamise toob talle alati pi-
savad silma ja teel meele nukraks.

Nii oli tookord ja veel aastaid hiljemgi
Tudulinna range metsanurga haridustee külg,
sest kui nõukogude ajal kaotati õppemaks. Nüüd
maksakse veel peale, kui ainult õpiksid, aga
paraku on palju loodreid, kes üldse õppida
ei taha.

Väike - Maarja keskkoolis.

HjapiKKu hakati ka Tudulinna lapsed lin-
nadesse kooli saatma, omakorda soodustas se-
da Sonda - Mustvee raudtee avamine. See
oli kitsarööpmeline, ehitatud peamiselt metsama-
terjali veoks, kuid hiljem saadeti sellega ka

mineraalvæetist ja poekaupa, mõned kaubavagunid varustati siis pinnidega reisijate jaoks. See n.n. "Susla" päästis Tudulinna linnakooliõpilased pikast tüütusest hobuteekonnast linna. Haruldaseks tore oli see suslasõit kevadisel koolivahetajal, kui kõik raudteetäärised metsaalused olid täis õitsvaid sinililli ja üla-seid - siis oli, nagu oleks sinivalge lapiline vaip laotatud kahele poole teed. Mets ulatus kuni teeni ja lilled õitsesid kohe rööbastet ääres.

Kui mina lõpuks 1924.a. sügisel kahe-nädalase hiline misega Väike-Maagia Ühis-reealgümnaasiumi õppima pääsesin (olin siis 19.aastane) oli Tudulinna lapsi juba üsna palju väljas koolis. Kui siis jõuluvahetajal, mis müide 2 nädalat (23.dets. - 6.jaan.) kestis, Tallinnast, Tartust, Rakverest, Jõhnedalt, Arknalt, Olustverest (need viimased tulid põllutöökoolidest. Jõhvi ja Narva koolilapsed tulid teist kaudu) koju sõitsime, kõik korraga, siis oldi meil kodust Iivimurme jaama (16-18km) vastu tulnud kokku

FK 3436-2

Tudulinna 6-kl Algkool

mituteistkümmne hobusega. Oli kohe pikk rodu ja tore oli see sõit üle Enniksaare soo kuu kumal ja tähte valgel, kus seda rõõmu, naeru ja kilkamist! Hodus ootas ema ja jõulu-meeleolu. Seda tunnet maksab mäletada! See oli muinasjutt, millest kohalavad linnalapsed ilma jäid, mille võrra nad vaesemad olid.

Uhest tolle aja koolinõrte üritusest ei saa vaikides mööda minna - see oli keskkooliõpilaste suvine pidu, mille me korraldasime oma algatusel ja viisime läbi oma jõududega Tüdulinna Laulu - Mängu Seltsi repertuaaris. Keegi meid ei käskinud, palunud, õpetanud ega virgutanud - oli lihtsalt vajadus end väljendada ja oma koduvalla rõõmuks midagi teha. Õppisime siis näidendid, deklamatsioonid ja püramiidid, tegime dekoratsioonid ja kuulutused, laulud tulid kohaliku laulukoori poolt. Kõrk see õppimine ja tegemine harjutamine sai läbi viidud kõige küüremal ja pingelisemal ajal - heinajal. Kodudes valitses range kord:

lapsed pidid tööl olema varavalgest hilisõhtuni ja alles pärast lõppu jäi aega oma tarbeks. Käpistasime siis uneajast paar kolm korda nädalas + pühapäevad ja tegime näidendiharjutusi. Muudugi ei keelanud abi ja toetust Laulu-Mängu Seltsi juhatus, vaid igati soodustas noorte ettevõtmist ja omaalgatusi. Need suvepeod leidsid palju külastajaid, tõi kokku palju katariinilisi isegi naabervaldadest, neist tehti juttu hiljemgi, arvestati ja võrreldi. Kasu oli mõlemapoolne. Muie kavas oli Aug. Kitzbergi „Libahunt“, Ed. Vilde „Pisuhänd“, Aug. Strindbergi „Ysa“, H. Vernomi „Mister Wu“.

Oma õpiaega Väike-Maarja gümnaasiumis meenutan suure südamesoojusega. Minu vend oli äsja sinna õpetajakohale saanud. Ta ise õppis tol korral Tartu ülikoolis arheoloogiat prof. A. M. Tallgreni all. Õppimine kulges tal eelkõige - stipendiaadina oli 2 suvel Soomes keelepraktikal olnud, kuna aga rahapuudus andis end valusalt tunda sundides mingit teenistust otsima, siis asuski ta Väike-Maarja keskkooli ajaloo ja eesti

18
keele õpetajaks. Korter anti talle koolimajja ja mina sain tema käsutuses oleva korteri teise toa. Koolimaja oli just samal sügisel valmis saanud, nii et keskkool, mis oma loomeperioodist numi II lommuni oli endise kihelkonna- ja algkooli kitsastes ruumides viirelenud, võis nüüd oma majja kolida. See uus koolimaja ehitati endisest Kehtnas ehitatavast poolelijäanud koolihoonest, mis lammutati ja Väike-Maarja ümbruskonna talupoegade poolt kohale veeti. Käikuandmisel oli seesmine viimistlus kõrk tegevata; aastaid pooleliolev hoone oli oma vaigutõhnad juba ammu kaotanud ja seinapalgidki olid võrdunud ja hallid. Aga see oli oma maja! Et neid sarnisi puudujääke vähegi korvata, hakkasime ise oma klassiruumi mugavdama, ja milline klassiruum millisele klassile määrati, see seda viimistleva ja korvastama hakkas ja see ka temale jäi kuni kooli lõpetamiseni.

See Väike-Maarja keskkool oli ainulaadne selle poolest, et ta oli ellu kutsutud ümberkaudse rahva initsiatiivil endise kihelkonnakooli kaa-

sil ja vaheldumisi oli kord tüügi kord lasteranne-
mate asutatud Õetamise Seltsi ülalpidamisel.
Õetamise Seltsi liikmeteks olid ka kõik õpetajad.
nad korraldasid pidusid ja kontserte koha-
peal ja tegid ka väljasõite teenides nii sis-
setulekuid, millest Õetamise Selts maksis nei-
le palga.

Otse üle tee koolimaja vastas asus Väike-
Maarja Põllumeeste Seltsi ajakohane hoone
võrdlemisi ruumika lava ja teatrisaaliga,
kus peeti kõik kohalikud ja koolipeod ja
kus käisid etendusi andmas ka kutselised
teatrid. Õpilastel oli alati võimaldatud viibi-
da neil teatrietendustel, nägime seal kõike,
mis tol ajal pakuti - Shakespeare "Macbeth"
ja B. Shaw "Püha Johanna" Lüna Reima-
niga peaosas, F. Schelleri "Salakavalus ja
armastus" ja "Messiina pruut" ja palju
muudki haruldast.

Sest ajast on mees ka üks koomiline vahe-
juhtum, mis tekkis Savoire "Sinikaberne 8. naine"
etenduse ajal. Ivaatus sai läbi ja vahepeeg re-

19
nis pikaks. Publik muutus juba rahutuks, siis
upitas Ruut Tarmo end ühest lavanurgast
sihe käega eesriidet kõvale lükates ja teist kätt
südamele pannes, lavaeesriide ette ja teatas,
et peab mängu pooleli jätma, sest tema juu-
de olla tulnud Väike-Maarja intelligentsi
esindaja keeluga selline kolblusevastane eten-
dus lõpetada, kuna publiku hulgas viibivat
ka kooliõpilasi. Tarmo palus siis käsi süüd-
mel publiku arvamust ja otsust mis edasi
teha. Siis tõusis esirээst Villem Alto (siis veel
kooli algkooli juhataja. Hiljem TRÜ prof. V. Altkoa),
keeras end rahva poole ja ütles: "Häbi Väike-Maar-
ja intelligentsile!" ja uuesti lava poole pööra-
rates tõstis käe ja hüüas Tarmole: "Las ke eda-
si!" ja mäng läkski edasi, ainult et need õpi-
lased, kes algul mingil põhjusel peolt puudu-
sid, olid nüüd eranditult kohal - sõbrad olid
selle eest hoolt kandnud. Pärast saime teada,
et väga range moraaliga koolinõunik Mõret
Meos oli omaalgatuslikult sellise keeluga välja
tulnud, aga - ei läinud läbi.

Päisedes ihaldatud kooli olin ma ülimalt õnnelik. Kõik mis kooliga seotud oli mulle pühaks, ma olin seitsmendal laevas. Ma õppisin põõsaraselt ja tundsin rõõmu oma edust. Võtsin osa kõigist koolis korraldatavatest üritustest, tegin kaasa kõik ekskursioonid, seda võimaldas mulle mu vend. Käisime Saaremaal ja rongastasime linnupoegi Tilsandil, olime Haapsalu ja Kuressaare lossimail, käisime Otepääl ja Oulikal, Toila rannas, Narva jõel, Kokila kaevanduses, Haanja Muinamäel, Võru kreutvaldi muuseumis, Tartu botaanika-aias, Tallinnas kunstinäitustel ja Rakvere põllumajanduse näitustel. Ühel korral käisime Estomias, kui seal mängiti Eesti "Vikerlasi"

Oma tookordseist õpetajast mäletan kõige eredamalt vast Aadu Hopassoni (kiirbaid) ta andis geograafiat, oli palju käinud ja palju näinud, I maailma sõja ohvitserina käbi teinud. Ta rääkis peast, väga elavalt ja huvitavalt, nõudis täpset kaardi tundmist.

FK 3436-3

Väike-Maarja Ühisraalguimnaasium
VMÜRG

Kõige muu kõrval oli ta hea näitleja ja laulja. Koolipäevadel oli ta näitejuht ja valis ka tegelased ringi õpetas neid individuaalselt.

Väga tubli oli ka meie joonistusõpetaja Marie Soolo, Pallase kunstikooli kasvandik. Tema juhendamisel tegime käsitööd ja joonistasime kumbagi oli 2 tundi nädalas. Tutvustime kunstiajaloo, kevadel ja sügisel käisime kunstinäitusel, tunnis tegime akvarelle, graafikat ja sõejoonistusi. Kaks korda aastas korraldasime koolis käsitöö ja joonistuste näitusi. Ta oli ka dekorator ja lubas meil vahel enesele appi tulla, kui meil aega ja tahtmist jätkus.

Minu õppima asudes oli matemaatikaõpetaja H. Vihman (pärastine TPaS matemaatikaõpet.) väga korrektne, elavate silmadega, hästihoolitselud välimusega, närviline ja nõudlik. Ta armastas õpilasi pilgata. Eeda me kartisime "Vihman tuleb!!!" oli meie hoiatus kui ta kusagilt ilmus.

Inglise keelt andis Anna Hanson-Neemre, ta oli meie klassijuhataja, väga südam-

lik ja mõistev inimene (koolinõunik Mart Meese õetütar, nad elasidki algul ühes korteris). Käisin tema juures ingliskeele järeleaitamise tundede võtmas, sest selles olin ma aasta võrra maha jäänud. Anna Neemre oli laia silmaringiga ja oma ala hästitundja õpetaja. Ta käis kahel suvel Inglismaal end keele alal täiendamas. Abellus meie lauluõpetaja V. Neuman-Neemrega. V. Neemre oli väga tubli muusikaõpetaja. Õpilased, kes kui mittelauljad koorilaulust olid välja praegitud pidid suurte muusikute elust ja tööst referaate pidama, paljud neist ta võttis mängima kooli orkestrisse. Tema ajal oli meie koolil suur orkester ja aktustel muusikat kuhjaga.

Saksa keelt õpetas vanapreili Rosenberg - Sanslane, kes eesti keelt peaaegu sugugi ei osanud. Me kutsusime teda alla tante. Hiljem tuli tema asemele pr. Leibak, väga sümpaatne inimene, kes armastas õpilasi ja oma ainet. Ta korraldas õhtupoolikutel plaude-stunde-nd ja nii me saime kõneoskuse sak-

sa keeles.

Minu vend, Teodor Vaas, andes ajalugu armastas küsitlemisel õpilast üllatada mõne elulähedase küsimusega, ignoreerides nii tuupimist, et äratada mõtlemisvõimet. See tegi meile palju nalja ja muutis tunni elavaks.

1927. aastal tuli meie kooli direktoriks end. Jõhvi KK. direktor K. Lipp, ta abikaasa Selma Lipp andis meile eestikeelt. Ta oli rahulik ja leebe inimene, otse vastand oma mehele. Kodus frida-sid nad "sõda", aga oma lahingumeeleolu-sid ta klassi kaasa ei toonud. Me saime aru ja mõistsime, et klassis õpilaste keskel olid tema kõige rahulikumad ja mõnusamad het-ke-d. Kõige kirjanduse vastu huvi tundis sai te-malt väga palju - ta avas ainet sügavuti. kui ta õpilast küsitles, istus ta laua taga ja mängis oma sõrmedega - tal olid vä-ga ilusad käed.

Direktor ise oli matemaatik. Oma ala ta tundis hästi aga õpilasi ta ei tund-nud. Kui meie kontrolltöö soovida jättis, tuli

ta klassi suure nohinaga, nii et me juba koridorist kuulsime ja see saime-kas töö on õnnestunud või mitte. Ta oli esinduslik kuju. Käisime temaga, minu klassivend A. Grauberg (Rünk) ja mina E.V. riigivanema vastuvõtul, kuhu kutsuti igal kevadel kõrkide keskkoolide direktorid koos oma kooli 2 parima abiturientidega. Algul oli vastuvõtt riigivanema korteris Toompeal. (Riigivanem oli toonud Aug. Rei, haridusminister Johanson). Riigivanem teritas meid, siis prokuri kohvi ja Therese Rei laulis meile kaks laulu. Õhtupoolikul oli dune ja kohtumine haridusministriiga Estonia sõmises saalis. Koolidevalituse juhataja Mikelsaar esitles kõiki koolidirektoreid nimeliselt ja koha järgi haridusministriile (me imestasime, kuidas ta neid kõiki küll tundis ja teadis kust koolist!) Minister rääkis meile eelseisva elu ülesannetest ja haridustee jätkamisest. Õpilaste esindaja teritas neid. Oli omavahelist juttu ja ühislaulmist.

Füüsikat õpetas 1924-1925 õppeaastal Villem Vinkel (Voores). Ta oli veel noor üliõpilane - distanttsi me ei pidanud ja meil oli temaga hea olla.

Lühikest aega andis meile bioloogiat ja keemiat Georg Kingisepp (pärastine TRÜ prof.). Tal oli hea kontakt õpilastega ja meil oli väga kahju, kui ta meilt lahkus ja Heidelbergi ülikooli õppima asus.

Kingiseppa lahkudes hakkas bioloogiat, keemiat ja füüsikat õpetama Milender. Ta oli väga hea õpetaja. Meeldima välisusega, pikk, sirge ja korrektne. Ta tunnid olid väga huvitavad, me kõik armastasime teda. Tema hindamata oli erinev teiste õpetajate omast - seal polnud kõigi õpilaste nimesidki. Oli kirjutatud nende nimed kes head, edasi "teised rahuldavad", kui oli nõrk, siis ka need nimeliselt. Muudel ajal oli hindamissüsteem misugune, et oli ainult kolm hinnet: hea, rahuldav ja nõrk, ka närvesöövaid eksameid ei ol-

24
nud. kevadel enne kooli lõppu oli 3 nädalat õpetu kordamist, ka ülikooli võeti vastu ilma eksaminiteta lõputunnistuse järgi, konkurentsi oli.

Abituuriuuringis andis meile füüsikat ja keemiat Mõisaküla tööstuskoolist tulnud elektromehaanik Joh. Pervik. Tema pidas oma aineid koolis kõige tähtsamaks. Ta oli suur ja võimas mees, ateist läbi ja lõhki. Kilti jaama oli Väike-Maarjast 7 km, õpetaja Pervik käis selle maa alati jalgsi maha, kuigi tal oli jalgratas, aga ta väitis, et nii vähese maa jaoks ei tasuvat rotast üldse teise korruse trepist alla tuua. (Ta elas teisel korrusel koolimajas)

Kehalise kasvatuse õpetaja oli Klide Uibo. Ta oli väike habras mees, väga liikuv ja energiline. Hiljem oli ta sama ala õpetaja Nõmmel 10. kk. Ta elas kõrge vanaduseni.

Üks meeldijäär kuju viimasest kooliaastast oli loogika ja usuõpetuse õpetaja Poolakas

(Pohlamets). Ta tuli meile Maarja-Magdaleenast (Järve) kus ta oli prof. Tennmanni juures stažöör, kuna prof. Tennmann oli oma kogudusega vaenujalal, siis kogudus keeldus talle palka maksmast samuti ka stažöörile. Prof. Tennmannile ei lüganud see midagi, sest ta sai ülikooli töö eest palka piisavalt, küll aga jäi tema stažöör müüd veelusikale. Ja siis ta meile tuligi. Trime, kes oli ilma sissetulekuta pidanud elama ja ilma palgata töötama. Ta oli nälginud, viletsalt vietatud ja inimestekartlik. Kui ta aleviku läks või sealt tuli, piüdis ta alati vastetuli-lijaid vältida, kas keeras kõrvale või läks tagasi. Meil oli temast kahju, aga me ei osanud teda aidata. Müüd, aastakümneid hiljem sain teada, et Pohlamets on Läänemaal kusagil koguduse õpetaja ja vaatamata kõrgele eale (üle 80) on tervise juures ja teinud oma kogudust.

Kesk-kooli lõpetades soovitasid minu õpetajad mul astuda Tartu ülikooli õppima

eesti keelt ja kirjandust. Kuna vend läks kaitseväkke aega teenima, isa aga haigestus tuberkuloosi, oli meie kodune majanduslik olukord nüüd kehv, et tõmbas sellest kriipsu läbi vaatamata sellele, et õpetajad lubasid esimese ülikooliaasta õppemaksu omalt poolt tasuda.

Ma oleksin pidanud selle pakkumise süüski vastu võtma, seda ma kahetsen eluaeg! Mul oli eeldusi, aga ma olin arg ja mul puudus julge pealehakkamine ja tegevõtlikkus.

Mulle meeldis jutustada, joonistada ja lugusid kirjutada juba algkooli ajast peale. See oli minu hobi ja meeldis ajaviide. Õpetaja Mary Treilmani viigutusel andsime välja Tüdulinna koolis oma ajakirja "Meie keskel", seal oli mul võimalus oma fantaasiat rahuldada nii pildis kui kirjas. Väike-Maarja keskkoolis tegutses tugev kirjandusring ja oli oma ajakiri "VM ÜRG", hiljem "Mõtteleht" (viimases avaldas oma

koolipoisi mõtteid hilisem teeneline õpet. Vello Saage) Ma olin oma kooliajakirja agaramaid kaastöölisi. Kord esinesime kirjandusringi võistlustel Eugenie Suorbergiga (kersti Merilaas), tema oli siis keskkooli II klassis, mina IV. Tema esines luuletustega, vist oli neid kaks, mina novelliga. Mõlemad saime II auhinna (esimest ei saanud keegi.) Temast sai kersti Merilaas, minust mitte midagi.

Jälle kodus

Kii süü - ma jäin koju. Tegin talutööd ja aitasin koduses majapidamises ema ja põduvat isa. Maailm haaras üldine majanduskriis. Töötatöölise arv suurenes. Päägiti haritlaste üleproduktsoonist. Ma olin löödud ja hingelt haige. Tahtejõuetus võttis võimust.

Järgmisel aastal abiellusin oma

lapsepõlve sõbra ja mängukaaslasega. Mu abikaasa oli kohaliku tarbijatekooperatiivi ärijuht. Meil oli väike talu minu isakodu naabruses. Minust sai koduperenaine. Nõukogude korra kehtestamisel laiendati Tudulinna kauplust ja ma olin mõnda aega kaupluses müüjaks.

1940. aastal kutsus Tudulinna 7-kl kooli dir. Leida Suuroja, minu kunagine klassiõde, mu Tudulinna kooli algklasside õpetajaks. Läksin sinna meeleldi, kuna mul oli suur pere - 5 last, kes kõik korraga käisid koolis. Raha oli häidasti vaja. Maa kuulus kolhoosile, normipäeva eest sai kopikaid ja teri grammides. Lehm, siga ja paar lammast majapidamises oli, aga see oli ka kõik. Koolieluga olin kursis alates 1938-ndast aastast, kui mu esimene tütar Ruth kooli läks. Kuulusin sest ajast peale kooli hooldekogusse ja lastevanemate nõukogusse kuni 1949. a. Mu viimane laps algas kooliskäimist 1942., esimene lõpetas kohaliku kooli 1946.

26
3 aastat käisid nad kõik seltsis kohalikus koolis, siis hakkasid üksteisaval linna kooli mine-ma. 10 aastat oli 5 last vaja korraga kooli saata. 1952. a. hakkasid kolm neist juba ise teenima. 1960-ndal lõpetas viimane laps kooli. Need olid kitsad ja kibedad sõja ja sõjajärgsed aastad. Oma majapidamine oli nii kokku surutud, et vaevalt saadi süüa, selga ja jalga. Normid ja kohustused, mis peale pandi olid suured, raha oli vähe ja see mida raha eest saadi veel vähem. Riideid kombineerisin ja õmblesin lastele kantud riiete tervematest kohtadest, villu sai käsitsi kraasida ja kedrata, sura ja kindalõngaks sellest piisas, need kudusin ise ja lapsed aitasid, rohkemaks ei olnud aega ega materjali. Mäletan, kuidas ma saksa ajal oma viie kooliskäija lapse jaoks sain üheainsa kalossipaari ostuloo. Siis sai otsida laxast vanu kantud katkisi kingi ja saapaid, heid laste isa paikas ja parandas ja lisaks meisterdas puurongi ja nendega lapsed käisidki, sügisel poriga ja talvel lumega.

Teenistuses.

Tänu tundega meenutan Suuroja Leida, kes mu Tudulinna kooli tööle kutsus. Koolitöö mulle meeldis – ma olin jälle inimestes, mul oli mingisugune arengemisvõimalus ja kontakt välismaailmaga, aga teisalt oli see nagu terendav süst minu majanduslikus olukorras. Ma hakkasin palka saama, mu enesehinnang tõusis ja laste koolitamine muutus grammi kergemaks. Asusin end pedagoogilisel alal täiendada Rakvere Ped. kooli kaugõppes. See õpetajapöli oli üks meeldivatamatist ajajärkudest minu elus. Pidev kontakt õpilastega, neil aastatel olid nad kuulekamad ja paremad, mõjus mulle noorendavalt ja lisas optimismi ning innustas tegutseda.

1948–1963 töötasin Tudulinna koolis algklasside ja broloogia õpetajana,

ka kooli aed kuulus minu kompetentsi. Suvel töötasin õpilastega kooli aias. Toonordne koolidir. V. Ahold olles ise aianduse entusiast soodustas kõigiti kooliaianaudust. Meil oli tol ajal kõige kaurim ja nõuetekohasem kooli aed oma rajoonis (Mustvee raj.). Nooremate õpilastega käisime lühematel ekskursioonidel Peipsi ääres, Põhjarannikul, Kohtla-Järvel ja Tartus. Matkasime Loostojal, Murakarabas ja Ranna-Pungeljal. Õpetajate ekskursiooniga sai käidud Leningradis, Moskovas, Mihhailovskoes, Lätis, Leedus, Kura äärel, Kaliningradis (Königsberg) ja Koola poolsaarel. koos õpilaste ja õpetajatega sai käidud teatrietendustel aga ka kolhoositööl ja metsa istutamal.

Koolitöö kõiges oma mitmekesisuses rikastas mu sisemaailma ja mälestuste salve. Mitme oma õpilasega on tihe kontakt püsima jäänud lähosemi. Mu õpilased ja oma lapsed toovad mulle maailma koju hülid kus ma enam liikuda ei saa.

Laste koolitamine.

Minu laste kooliaeg langes kokku kõige vaesema ajaga minu elus. Saksa okupatsioon laastas maad, inimesed olid hirmul ja puuduses. Kui saksa väed taganema hakkasid tekkis lootus ja aineeline olukord mõnevõrra paranes. Taganemisel jätsid sakslased palju sõjaväe varustust maha, saksa tehnikast sai siis lastele mantleid ja mütsi teha ja kuigi käsk anti sõjasaaki mitte omastada, aga - oma suu kõige lähemal, maal polnud ühtki peret, kuis saksa tehke poleks kasutatud.

Kui sõda lõppes pääses rahvas ängistavast sõjahirmust ja koheselt hakati korda looma. Võimude vahetus tekitas aga valu ja vihkamist. Metsavennad hakkasid uue korra loojaid taga kiusama ja hävitama. Eriti raske oli metsataludes, sest neilt käidi toitu ja kehakatteid riisumas. Kui

28.
metsavennadest jagu saadi, ja hakkas kogu maa nationaliseerimine ja majapidamiste kollektiviseerimine (kõi see enesega kaasa palju amsamatusi). See ei olnud nii, et läksid aga talumehed kokku ja pidasid nõu, et loome nüüd ühis-majandi. Ei, see ei läinud nii libedasti - tekkis uus hirm küüditamine. Üks hirmsamaid aegu Tudelinnas oli 1949. aasta märtsi lõpp - üle 40-ne perekonna küüditati siit Krasnojarski kraissel. Need kes jäid asutasid kolhoosi.

Iga algus on raske, nii ka esimesed kolhoosiaastad. Töötajaid oli vähe, ühtekuuluvustunne puudus, tehnikat ei olnud - maa sai halvasti haritud ja puudulikult väetatud, karjale ei saadud piisavalt heina rääkimata jõusöödast. Ühisloomade loomad jäid kevadel nälga. Kolhoosnikud said normipäeva tasu ebapiisavalt. Pidid rangelt aru pidama mida või kui palju patta panna võid. Aga lapsed pandi kooli, sest kooliharidus oli nüüd tasuta ja seda

soodustati igati. Kuna raha oli väga napilt ja raha eest linnas toidupoolist saada polnud, siis tuli toidumoon kodust kaasa panna ja järgi saata. Valmistati siis kodus küll kapsa- küll porgandi- küll pohlapirukaid, et lastel kohe paki avades oleks midagi suhu pista, keedeti mulgikapsaid, mida siis lapsed korteris said ülessoojendada ja süüa. Leib sai eranditult kodust saadetu, samuti ka või ja liha, sest oma majapidamises oli lehm ja siga. Selle moonasaatmisega oli raskusi, sest hobuseid polnud enam omast käest, busse käis harvades kohtades ja Tudulinna üldsegi mitte. Rakvere oli ligem, sinna käidi lihedamini, ikka juhtus mõni hobusega mingi asja pärast linna sõitma ja kui sellest kuulda saades koolilapse toidupaki palusid kohale toimetada, ei oelnud keegi ära. Tartust käis buss ainult Lohusuu, aga Tudulinna Lohusuu oli oma 20 km. Sai siis nii tehtud, et kõik, kelle lapsed Tartus koolis käisid, pidid korda mööda 2 nädala tagant toidupaki Lohusuu

29
bussi peale viima. Häda oli selle hobuse saamisega, pidid juba aegsasti eni järjekorda panema, hobuse õhtul omale ööseks tooma ja looma kõhutais söötma (kolhoosi hobused olid viletsad ja poolvälginud) pärast jälle ära viima, tihti ise rakmeid ja rihtu parandama. Tartu-Lohusuu liini sõitis aastaid paks bussijuht Saalom. See oli väga vastutulelik mees ja toimetas väikese tasu eest kõik saadetavad pakid bussilael presendi all Tartu. Sinna bussijaama tulid siis lapsed kelkudega vastu ja kui mingil põhjusel ei saadud tulla, saatis bussijuht pakid lastele korterisse. Sellene oli tal bussi vastas ikka mõni tuttav pakivija - mõni varem naisterahvas, kes siis paki õigesse kohta toimetas. Toidumoonatühjad kastid ja nõud ning muu puidupadi saatsid lapsed reelmisel õhtul bussiga Lohusuu, nii siis toimus taarade vahetus hommikul täied tühjade vastu ja hobusemees toimetas need koju. Oli ka niisuguseid tuisuseid päevi talvel ja keltakerkimise aegu kevadel, kus teed olid tähipääsmatud ja buss ei käinud, polnud ju tol ajal

veel asfaltteid ega vägevaid tehüvleid, süs olid lapsed linnas veelusikal, süs nad jagasid ja laenasid omavahel kel mida oli ja tihti närisid nurrulööva kõhu vaigistamiseks ube ja herni, mis juba sügisel sai rohkemast kaasa pandud. Kartuleid ja tükike pekki ikka kellelgi oli, et kui ühel puudus tuli, süs teine jälle laenas. Rakvere Ped. kool andis oma õpilastele küigi palju tükksuhkurt, nii et nad seda kojutules küllakostiks kaasaagi töid ja jagasid. Üldse valitses tol ajal omavahel õpilaste vahel tugev ühtekuuluvus- ja kodutunne. Kui Rakvere Nisu tänava lastest keegi pannukooke küpsetas, süs ta teisi võorustas ja sel õhtul söid kõik Nisu tänava kostilapsed pannukooke. Kodus käia said õpilased ainult koolivaheajadel ja peamiselt juhuslike sõjaväemasinatega. Kõju jõudes olid nad süs vintsutatud ja külmetanud. Tagasiminekuks palgati harilikult kolhoosist hobune ja mitme pere lapsed koos viidi Arnuurme raudteejaama ja Lohusuu bussile. Hiljem, kui bussiliinid regulaarselt töötasid ja

ei tundud veel kütuse puudust sõitsid õpilased koju pea igal nädalavahetusel. Bussid tulid Tallinnast, Tartust, Rakverest, Paidest, Jõhrist jne. kas otse Tudulinna või sõitsid siit läbi. Süs oli neidki õpilasi, kes linnas korteris ei olnudki, vaid iga päev kooli ja kodu vahet sõitsid, oli ju kooliõ ajal õpilastel sõit tasuta. Nüüd hiljem, on ehk hakanud aru saama, et see oli lubamatu luksus, nii nagu sellestki, et mis väga kergelt tuleb, sellest ei osata lugu pidada. Bussi käib nüüd hoopis harvemini, pikad sõidud kooli on kahanenud, sest uusi kooli on tekkinud üsna lähedale, Tudulinna enesekski eksisteeris keskkool 1953 - 1963 ja laskis välja 6 lendu. See oli ilus aeg tookordsete laste ja lastevanemate õnn. Nüüd omandab enamik Tudulinna lastest keskkooli Arnuurme ja Mustvee keskkoolid on otse külje all.

Sõjajärgsetel aastail, kui lapsed linnas koolis käisid, oli mure ka kütusega. Internaatkoolidel ei olnud, korterisse aga võeti koolilapsi tingimusel, et korralikult kütet saada. Iga

80
koolilapse pealt nõuti tavalisel 1-2 ruumimeetrit
kuivi kasegaid, nii kuivas korteripõrnuaisega
kokku lepriti. Kolhoosi heinamaadelt ja karja-
maadelt tol korral puud väärda lubati, kuid
tegu oli kohaletoimetamisega. Tuli hobune pal-
gata kas kolhoosist (seal olid vildsad) või mets-
konnast (seal olid tugevamad) saamise jär-
jekorrad olid mõlemil. Vaevanõudev oli see tee-
kond küll - tuli peagu kogu pikk tee Rakvere
või Tartu puurkoorma taga jalgsi maha vant-
sida. Aga kui see teekond, ja neid oli talve jooksul
mitu, sai soonitatud, oli lastel see tuba ja enesel
süda rahul.

Suветi, kui lapsed koolivaheajal olid ai-
tasid nad vanemaid kolhoositööl ja koduses
majapidamises, rohisid aias ja aitasid heina
teha. Heinategu oli siis raske ja aeganõudev
töö, sest kõik tuli käsitsi teha - nütta, riisu-
da ja kokku kanda - lulliloomiseks ega bee-
sitamiseks siis aega ei jätkunud. Aga õhtu-
ti pärast tööd oli aeg oma kasutada, siis
oli koolilaste peamine lõbu palliplatsil

31
võrkpalli liüda. Vaba aja veetmine oli võtnud sport-
liku ilme, kõik koolinoored olid siis sportlikult
häälestatud ja meeskond saadi alati kokku. Palli-
plats rajati küla lähedale kunagise lambakop-
li künnale, Lohusuu rannameestelt saadi vana
kalavõrku, postid toodi kolhoosimetsast, hulga pea-
le muretseti pall ja mäng läks lahti. Nii oli see
igal ilusal suveõhtul, seni kui prime võimuse võt-
tis - mis sest, et hommikul tuli päikese tõusu
ajal metsasihile või kraavikaldale vikati-
ga nüüma minna.

Nii oli see vahetult pärast sõda ja
sõjajärgseil aastail 1945-1955 kui minu lap-
sed ja teised siinsed nendeealised kooliteed
tallasid ja esimesi teenistusradasid aja-
sid. Tublid ja töökad inimesed said neist kõigist

Märkamatu on ajad muutunud. Kui
võrrelda praegust ja möödunut, siis vahe
on määratu suur. Töö on muutunud ker-
gemaks (kas ehk liiga?) lapsed hooletu-
maks. Omaalgatus on kadumas. Suve-
ti ollakse malevas või vanematega auto-

matkal. Malevas tehakse tööd ja korralda-
takse puhkeaja meelelahutusi ettenähtud kor-
ra järgi, kuid vigu esineb nii ühes kui ~~teises~~
teises ja paljuski jääb vajaka. Palju on loodkeid
- kõik tahavad ilusti kenasti elada, aga tööd
ei taheta teha. Side maaga ja maatööga
on kadumas, urbaniseerumine üha rohkem
võimust võtmas. Maa vajab aga töönimesi.
Leib kasvab põllul!

Tulevad uued ümberkorraldused. Inimesi
tuleb maale tagasi meelitada. Individuaal-
majapidamisi igati soodustada. Väikestele maakoo-
lidele eluõigus anda. Perekoonafaromid soetada.

Ees ootab suur psühholoogiline töö, et
uuesti elustada kodutunnet, mis moodas elu-
stiilis on kaduma läinud

Tudulinna
mai 1984

Maamer

FK 3436-4

Olen sündinud Tartus. (k.k. 20. XI) 3. det. 1905. Koolitööd alasin Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi I järgu Tutarlaste Koolis 1914. a., tol kor-
ral ainuke eestikeelse õppekeelega k.k. meie
maal. Peale 4. klassi (I kl.) lõpetamist, vanemo-
te elukoha muutmise tõttu, asusin õppima Tu-
dulinna koolis, mille 6. kl. lõpetasin 1921. a.
1924. jätkasin õpinguid Väike-Maarja keskk-
oolis, mille lõpetasin 1929. a. kevadel

1930. abiellusin Paul Haameriga. 1936-1940.

töötasin müüjana kohalikus kooperatiivis.

1948-1964 töötasin Tudulinna koolis alg-

klasside ja bioloogia õpetajana, samal ajal

täiendasin end Rakvere Ped. kooli kursustel

1965. alates olen pensionär. Elan Tudulinna

Linda Haamer s. Naas

KAUSTIK

Art. 6310 E

GOST 13209-74

Hind 13 kop.

48 lehte